

NARODNE KNJIŽNICE I RECESIJA – ILI DEPRESIJA?

PUBLIC LIBRARIES AND RECESSION – OR DEPRESSION?

Helena Novak

Gradska knjižnica Zadar

helena.novak@gkzd.hr

UDK / UDC 027.3(73:497.5Zadar)
025.1:027.3

Stručni rad / Professional paper

Primljeno / Received: 19. 7. 2011.

Sažetak

Recesija koja je zahvatila Sjedinjene Američke Države u razdoblju od prosinca 2007. do lipnja 2009. godine, odrazila se na poslovanje narodnih knjižnica i za vrijeme trajanja recesije, ali i u razdoblju nakon njezinoga službenog prestanka. U Hrvatskoj, recesija je započela u ljeto 2009. te je još uvijek na snazi. Rad će nastojati prikazati utjecaje recesije na američko narodno knjižničarstvo u cjelini te ih usporediti s mikro primjerom utjecaja recesije na jednu hrvatsku narodnu knjižnicu (Gradsku knjižnicu Zadar). Pri tome će se koristiti rezultati godišnjih istraživanja *Library Journala* za godine 2009. i 2010. te godišnji izvještaji ALA-e za godine 2009. i 2010., potom javno dostupna godišnja izvješća Gradske knjižnice Zadar u razdoblju od 2008. do 2010. te pripadajući financijski i statistički izvještaji Knjižnice. Osnovni parametri kroz koje će se promatrati utjecaj recesije jesu: financiranje narodnih knjižnica, nabava knjižnične građe i posudba (cirkulacija) građe. Rezultati usporedbe pokazuju slične obrasce utjecaja recesije i u SAD-u i u Hrvatskoj koji osobito negativno odražavaju izgradnju i adaptaciju knjižničnih zgrada, plaće djelatnika i nabavu knjižnične građe. Nasuprot tome, posudba knjiga ukazuje na znatni porast u recesiji. Premda smanjeno

financiranje pretpostavlja moguću stagnaciju narodnog knjižničarstva, povećana posudba knjiga uz socijalne programe koje provode narodni knjižničari može ukazivati i na nove mogućnosti razvoja narodnog knjižničarstva.

Ključne riječi: narodne knjižnice, recesija, financiranje, nabava knjižnične građe, posudba knjižnične građe, Sjedinjene Američke Države, Gradska knjižnica Zadar

Summary

The economic recession that occurred in the United States of America in the period from December 2007 until June 2009 influenced the activities of public libraries during, but also in the post-recession period. In Croatia, the recession started in the summer of 2009 and it is still going on. The paper will present the impacts of the recession on the American public libraries in general, and draw a comparison with one Croatian public library (Zadar Public Library). For this purpose the results of the Library Journal annual research and the American Library Association annual reports for 2009 and 2010 have been used, as well as publicly available Zadar Public Library annual reports (2008-2010), with related financial and statistic Library reports. The recession impacts have been analyzed through the following basic parameters: financing of public libraries, the acquisition and circulation of library materials. The results of the comparison have shown the similar patterns of the recession influence, both in USA and Croatia, with negative effects mostly on building and adaptation of library buildings, salaries and acquisition of new materials. On the other hand, the circulation shows a considerable growth during the recession. Although the decreased financing probably causes stagnation of public libraries, the increased circulation, along with the social programs held by public librarians, indicate new possibilities for developing of public libraries.

Keywords: public libraries, recession, financing, acquisition, circulation, United States of America, Zadar Public Library

1. Uvod

Od kraja 2007. godine riječ *recesija* jedna je od medijski najistaknutijih riječi na hrvatskoj i globalnoj razini. Opći stav društva, osobito američkog, jest da je nedavna recesija najteže ekonomsko društveno razdoblje nakon Velike gospodarske krize. Upravo za to razdoblje između 1929. i 1933. znakovit je izraz *Velika depresija*.¹ Depresija je zasigurno druga riječ koja dobro opisuje

¹ Kindleberger, Charles. P; Robert Z. Aliber. Najveće svjetske financijske krize : manije, panike i slomovi. Peto izdanje. Zagreb : Poslovni dnevnik ; Masmmedia, 2006. Str. 81-83.

recesiju. Porast nezaposlenosti, smanjenje BDP-a, nelikvidnost poduzeća, pad realnog dohotka, smanjenje proizvodnje i izvoza te ostali čimbenici ekonomske krize odnosno recesije² na makro- (društvo) i mikroplanu (individualac) posljedično dovode do sve većeg beznađa koje se očituje posvuda. Nedavna globalna recesija je američki proizvod, nastao – kao i druge recesije – spekulacijama na financijskim tržištima i slomom tržišta nekretninama,³ a koje su dovele do urušavanja američkoga bankovnog, osiguravajućeg i industrijskog sustava.

Recesija nije zaobišla ni narodno knjižničarstvo, koje se u mnogim državama i u gospodarski stabilnijim razdobljima borilo s nedostatkom *sensusa* države i mjesne vlasti prema važnosti ulaganja u knjižnice. U najboljem slučaju ravnodušan, pa i blago negativan stav države i mjesne samouprave prema američkim narodnim i školskim knjižnicama opisao je Michael Gorman u kultnoj knjizi *Postojana knjižnica : tehnologija, tradicija i potraga za ravnotežom*, koja je u SAD-u izdana prije recesijskih lomova.⁴ Recesija se posebno teško odrazila na poslovanje narodnih knjižnica u Sjedinjenim Američkim Državama, što je vidljivo iz nekoliko tisuća knjižničarskih i novinarskih tekstova objavljenih u razdoblju od 2008. do 2011.

2. Metodologija

Kako je utjecaj recesije na narodno knjižničarstvo u Europskoj uniji i drugim europskim zemljama različitog stupnjevanja te nije sustavno obrađen, u ovom radu ukratko će se nastojati dati prikaz utjecaja recesije na području narodnog knjižničarstva u SAD-u i Hrvatskoj, s primjerom jedne hrvatske narodne knjižnice (Gradska knjižnica Zadar). Za prikaz stanja u Sjedinjenim Američkim Državama koristit će se rezultati godišnjih istraživanja *Library Journala* za godine 2009. i 2010. te godišnji izvještaji Američkoga knjižničarskog udruženja za godine 2009. i 2010., dok će se podaci vezani uz Gradsku

² Definicija recesije: “Recesija, opadanje ekonomske aktivnosti pojedinih zemalja koje se ogleda u opadanju realnog društvenog proizvoda, niskoj stopi njegova povećanja u odnosu na prošlo razdoblje, porastu nezaposlenosti i zastoju u realizaciji proizvoda”, Dragičević, Adolf; Dražen Dragičević. Leksikon ekonomije i informatike. Zagreb : Informator, 1999. Str. 579.

“U biti znači isto što i ekonomska kriza i stvarno obilježava njen početak”, Dragičević, Adolf. Ekonomski leksikon. Zagreb : Informator, 1991. Str. 673.

³ Usp. Zandi, Mark. Financijski šok : globalna panika i vladine sanacije : kako smo dospjeli ovamo i što moramo učiniti da bismo popravili stvar. Zagreb : Mate, 2010. Str. 131-144.

⁴ Gorman, Michael. *Postojana knjižnica : tehnologija, tradicija i potraga za ravnotežom*. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2006. Str. 37-39.

knjižnicu Zadar temeljiti na analizi javno dostupnih godišnjih izvješća Knjižnice te financijskim i statističkim izvještajima. Osnovni parametri kroz koje će se promatrati utjecaj recesije jesu: financiranje narodnih knjižnica, nabava knjižnične građe i posudba (cirkulacija) građe.

Ostale moguće aktivnosti, poput organizacije kulturnih događanja, programa za djecu i mlade ili korištenja društvenih mreža također su od velike važnosti, no njih ovaj rad neće doticati, nego će ih ostaviti kao prostor novim istraživanjima i interpretacijama.

Zbog jasnijeg pojašnjavanja fenomena recesije, dio rada o američkim knjižnicama bit će oblikovan kronološki (2009. i 2010.) kroz gore spomenute parametre s potrebnom međusobnom usporedbom. Dio rada o Gradskoj knjižnici Zadar koristit će obrnutu perspektivu prikazivanja parametara kroz kronološke usporedbe.

3. Recesija u narodnim knjižnicama : Sjedinjene Američke Države

Dok skandinavske zemlje ulažu ogromna sredstva u razvoj odgoja i obrazovanja, što se posljedično odražava na industrijsko tehnološkoj sastavnici državnog sustava tih država, a time i na njihov BDP, Sjedinjene Američke Države suočavaju se s kolapsom industrije, odgojno obrazovnog sustava i kulture, područjima za koja su se u posljednjih deset godina izdvajala zanemariva financijska sredstva u odnosu na vojnu industriju i ratne operacije na Bliskom istoku. Recesija je zadala dodatni udarac otprilje oslabljenom američkom društvu, čijoj se ekonomskoj krizi jednako pridružuju i duboka obrazovna, psihološka i moralna kriza, a time i civilizacijska.⁵

Šok koji doživljava pojedinac nakon gubitka radnog mjesta i nerijetko rastrošnog stila življenja, potom depresija, mnogo suvišnog slobodnog vremena i želja za bijegom od stvarnosti doveli su milijune Amerikanaca u narodne knjižnice. Narodne knjižnice predstavljaju idealna mjesta za besplatno konzumiranje kulture i zabave, koju – kao važnu preokupaciju čovjeka budućnosti – predviđa Jacques Attali u *Kratkoj povijesti budućnosti*.⁶ Ipak, narodne knjižnice u SAD-u od prosinca 2007. nisu više samo mjesta na kojima prosječni Amerikanac na različite načine zadovoljava svoje kulturne i obrazovne potrebe, nego i ustanove u kojima brojni nezaposleni Amerikanci besplatno

⁵ Hedges, Chris. Carstvo opsjena : kraj pismenosti i trijumf spektakla. Zagreb : Algoritam, 2011.

⁶ Attali, Jacques. Kratka povijest budućnosti. Zagreb : Meandar media, 2008. Str. 194-197.

traže posao ili prolaze raznolike tečajeve koji bi im omogućili zapošljavanje. Zaposleni, ali dugovima preopterećeni Amerikanci, ne mogu više izdvojiti dodatna sredstva za pristup internetu i kupovinu knjiga, A-CD-a ili DVD-a, stoga su narodne knjižnice postale svojevrsan dom i njima. Unatoč tome, narodne knjižnice su se – nakon javnih parkova i vrtova – našle na drugom mjestu smanjenja proračuna na državnoj i mjesnoj razini, što se odrazilo na knjižnične zgrade i njihovu infrastrukturu, nabavu knjižnične građe i radna mjesta knjižničara. Premda je nakon 18 mjeseci trajanja, recesija službeno završila u lipnju 2009., moguće je promatrati dalekosežne posljedice recesije.

Da bi se dao bolji uvid u utjecaj recesije na američko narodno knjižničarstvo, usporedit će se istraživanja *Library Journala* i izvještaji American Library Association za godine 2009. i 2010.

3.1. Godina 2009⁷

3.1.1. Knjižnične zgrade i njihovo korištenje

Premda se moglo očekivati da u 2009. neće biti važnijih izgradnji novih ili adaptacija starih knjižničnih zgrada, prema izvještaju ALA-e brojka od 80 novoizgrađenih i 90 adaptiranih knjižnica u SAD-u u prvi mah predstavlja pozitivno iznenađenje. Ipak, kako se radi o sredstvima prenesenima iz prijašnjih godina, ne može se govoriti o pravim investicijskim projektima s namjenskim sredstvima za 2009.⁸

U 2009., 77 posto korisnika narodnih knjižnica kao razlog svog odlaska u knjižnicu na prvom mjestu navelo je posudbu knjiga. Dvije trećine narodnih knjižnica u SAD-u korisnicima je pomagalo u ciljanom traženju posla.⁹ U američkim knjižnicama nepregledni su redovi korisnika za besplatno korištenje računala i interneta pomoću kojih se pokušava pronaći radno mjesto,

⁷ The State of America's libraries : a report from the American Library Association : recession drives more Americans to libraries in search for employment resources, but funding lags demand [citirano: 2011-06-28]. ALA, april 2010. Dostupno na: http://www.ala.org/ala/newspresscenter/mediapresscenter/americaslibraries/ALA_Report_2010-ATI001-NEW1.pdf; Hoffert, Barbara. Feeling the pinch [citirano: 2011-04-28]. // *Library Journal* (15. 02. 2010.). Dostupno na: <http://www.libraryjournal.com/lj/communitymanaginglibraries/853652-273/story.csp>

⁸ The State of America's libraries : a report from the American Library Association: recession drives more Americans to libraries in search for employment resources, but funding lags demand [citirano: 2011-06-28]. ALA, april 2010. Dostupno na: http://www.ala.org/ala/newspresscenter/mediapresscenter/americaslibraries/ALA_Report_2010-ATI001-NEW1.pdf

⁹ Ibid.

sastavljanje životopisa ili molbe za posao. Narodni knjižničari sve više postaju savjetnici, socijalni radnici ili pak strpljivi psihoterapeuti, koji slušaju nezaposlenog i obeshrabrenog korisnika. Seminari i tečajevi u organizaciji narodnih knjižnica na teme poput *Kako sastaviti životopis* ili *Kako prebroditi gubitak posla* iznimno su dobro posjećeni.¹⁰ ALA-in izvještaj navodi podatak do kojeg je došao KRC Research: 25 milijuna Amerikanaca u 2009. tražilo je usluge narodnih knjižnica više od 20 puta, što je 23 posto više nego u 2006.¹¹

3.1.2. *Financiranje knjižnica i nabava knjižnične građe*

U prvoj polovici 2010., američko knjižničarsko glasilo *Library Journal* predstavilo je redovito godišnje istraživanje na uzorku od 100 američkih narodnih knjižnica različitih tipova iz svih dijelova SAD-a: od onih koje obuhvaćaju područje s manje od 10.000 stanovnika do onih s preko pola milijuna. Upit se ticao proračuna narodnih knjižnica za 2010. i nabavne politike američkih narodnih knjižnica u 2009.¹² Rezultati su istovremeno poražavajući i samorazumljivi: smanjenje proračuna izravno se odražava na nabavi. Budući da su sredstva za nabavu građe smanjena, a recesija je povećala troškove života, glavina sredstava koristi se za plaćanje materijalnih troškova, održavanje knjižničnih zgrada, nabavu računala i njihovu nadogradnju i dr. U SAD-u ukupan proračun za narodne knjižnice za 2010. smanjen je za 5 posto. Pri tome su najbolje prošle male knjižnice (područje do 10.000 stanovnika), kojima su sredstva smanjena za 1,5 posto, a najgore velike knjižnice (područje preko 500.000 stanovnika) sa smanjenjem sredstava za čak 19 posto. Prema izvještaju ALA-e, neke savezne države poput Georgije su u razdoblju

¹⁰ Usp. Jackson, Derrick Z. The library – a recession sanctuary [citirano: 2011-04-28]. // The Boston Globe (03. 01. 2009.). Dostupno na: http://www.boston.com/bostonglobe/editorial_opinion/oped/articles/2009/01/03/the_library__a_recession_sanctuary/; Hughes, Sandra. In recession, libraries are booming : public libraries are rising in popularity – but funding is rapidly declining [citirano: 2011-04-28]. // CBS Evening News (02.02.2009.). Dostupno na: <http://www.cbsnews.com/stories/2009/02/02/eveningnews/main4770599.shtml>; Carlton, Jim. Folks are flocking to the library, a cozy place to look for a job [citirano: 2011-01-18]. // The Wall Street Journal (15.01.2009.). Dostupno na: <http://online.wsj.com/article/SB123197709459483585.html>

¹¹ The State of America's libraries : a report from the American Library Association : recession drives more Americans to libraries in search for employment resources, but funding lags demand [citirano: 2011-06-28]. ALA, april 2010. Dostupno na: http://www.ala.org/ala/newspresscenter/mediapresscenter/americaslibraries/ALA_Report_2010-ATI001-NEW1.pdf

¹² Hoffert, Barbara. Nav. dj.

od 2007. do 2009. smanjile državne proračune za 40 posto.¹³ *Library Journal* navodi raspored nabave knjižnične građe po vrstama: 65 posto knjige, 20 posto AV-građa i 15 posto ostalo (elektronička građa, elektroničke knjige i dr.). U pogledu knjižne građe, četvrtina knjižnica smanjila je kupovinu većeg broja primjeraka istog naslova, a svaka peta knjižnica kupuje manji broj naslova. Svaka šesta knjižnica mijenja svoje službene planove nabave, odnosno ne poštuje vlastite smjernice za nabavu knjižnične građe, pri čemu se smanjuje nabava tiskane referentne i stručne građe, a težište se prebacuje na top-naslove beletristike. Knjižničari sve više zaobilaze stručna mjerila u nabavi građe, pretežno nabavljajući naslove beletristike s top-lista i *online* preporuka poput *GoodReads* i *Library Things*.¹⁴

Traženje novih oblika uštede vidljivo je i na drugim područjima: niz knjižnica smanjuje pretplatu na časopise, te manje kupuje A-CD-ove i druge oblike AV- i elektroničke građe. Nerijetko knjižnice ne traže donacije u novcu ili knjigama samo od nakladnika, nego i od korisnika. Barkodiranje i plastificiranje knjižnične građe – koji su se do nedavno eksternalizirali zbog uštede radnog vremena knjižničnog osoblja – vraćaju se u domenu rada knjižničara. Prateći ono što korisnici u danom trenutku najviše traže, 10 posto knjižnica otkazalo je ili smanjilo pretplatu na baze podataka ili pak pribjeglo pregovaranju za postojeće pretplate.

3.1.3. Posudba knjižnične građe

Dok se knjižnice zatvaraju ili se smanjuje broj radnih sati ogranaka te ograničavaju financijska sredstva za nabavu građe, istovremeno dolazi do znatnog povećanja posudbe građe. O fenomenu obrnute proporcionalnosti – smanjenju proračuna za narodne knjižnice i povećanju korištenja knjižničnih usluga – izvještavaju mnogi mediji poput *The Wall Street Journal*,¹⁵ *The Boston Globe*,¹⁶ *The CBS News*.¹⁷

¹³ The State of America's libraries : a report from the American Library Association : recession drives more Americans to libraries in search for employment resources, but funding lags demand [citirano: 2011-06-28]. ALA, april 2010. Dostupno na: http://www.ala.org/ala/newspresscenter/mediapresscenter/americaslibraries/ALA_Report_2010-ATI001-NEW1.pdf

¹⁴ Hoffert, Barbara. Nav. dj.

¹⁵ Carlton, Jim. Nav. dj.

¹⁶ Jackson Derrick Z., Nav. dj.

¹⁷ Hughes, Sandra. Nav. dj.

Mnoge američke knjižnice imaju povećanu posudbu u rasponu između 27 posto i 37 posto, što ne pamte ni najstariji knjižničari.¹⁸ Istraživanje *Library Journala* pokazuje da je posudba građe na ispitanom uzorku knjižnica iznosila 5,6 knjiga za odrasle po glavi stanovnika, za razliku od 4,3 u 2005.¹⁹ Uska veza recesije i depresije očita je u sve većoj posudbi literature za razonodu, trošenje slobodnog vremena ili bijeg od stvarnosti: od 10 posuđenih knjiga, 6 je beletristika. Liste čekanja za top-naslove su duge, obično između 40 i 50 rezervacija, a za *Sumrak* S. Meyer u jednoj američkoj knjižnici početkom 2009. postojalo je čak 157 rezervacija.²⁰ Od tzv. stručne literature u 2009. najviše su se posuđivali priručnici za kućnu radinost poput "How to..." (61 posto), nakon čega su slijedile kuharice (60 posto) te zdravlje i medicina (48 posto). Obeshrabrenost američkih korisnika vidljiva je iz slabog posuđivanja knjiga iz područja biznisa i razvoja karijere (30 posto) te psihologije i samopomoći (19 posto), koje su se – za razliku od prijašnjih godina – nalazile na samom tematskom začelju. Osim knjiga, korisnicima su također bili privlačni DVD-ovi videoigrice, dok su elektroničke knjige bilježile svega 0,2 posto posudbe. Ovakva analiza posudbe građe jasnije ocrta psihološku sliku američkog društva u razdoblju u kojem se kraj recesije još nije nazirao.

3.2. Godina 2010²¹

3.2.1. Knjižnične zgrade i njihovo korištenje

Izvještaj ALA-e za 2010. nastoji pokazati pomake s nekolicinom značajnijih investicija u postojeće knjižnične prostore, počecima gradnji novih te obnovi starih knjižničnih zgrada.²² Ipak, broj novosagrađenih knjižnica zanemariv je u odnosu na 2009. Izvještaj navodi nekoliko primjera povećanja i adaptacije dječjih odjela i drugih prostora, a investicijama pripadaju i tzv.

¹⁸ Carlton, Jim. Nav. dj. ALA-in izvještaj također spominje povećanje između 10 i 30 posto.

¹⁹ Hoffert, B., Nav. dj.

²⁰ Carlton, H. Nav. dj.

²¹ Kelley, Michael. L.J's 2010 Budget Survey : Bottoming out? [citirano: 2011-04-28]. // *Library Journal* (15.01.2011.) Dostupno na: http://www.libraryjournal.com/lj/communityfunding/888434-268/ljs_2010_budget_survey_bottoming.html csp

²² Usp. poglavlje Library construction and renovation u: The State of America's libraries : a report from the American Library Association : taxpayers trust libraries, jobseekers, entrepreneurs turn to libraries, 65 % of public visited libraries [citirano: 2011-04-28]. // American Libraries, special issue, 2011. Dostupno na: http://www.ala.org/ala/newspresscenter/mediapresscenter/americaslibraries2011/state_of_americas_libraries_report_2011.pdf

zelene knjižnice kojima je cilj ušteda električne energije. Bez obzira na optimističan ton Izvještaja, utjecaj recesije takve je naravi da se – osim nekoliko iznimaka – prije može govoriti o efektivnom zastoju infrastrukturnih projekata koje financiraju država i mjesna samouprava, negoli o stvarnim uspjesima. Da bi narodne knjižnice mogle nastaviti s većim investicijskim zahvatima, potrebni su širokogrudni donatori poput Leon Levy Foundation, koja je Brooklyn Public Library darovala 3,25 milijuna dolara za uvođenje bežičnog interneta i obnovu informatičke opreme.

ALA-in godišnji izvještaj za godinu 2010. iznosi niz zanimljivih podataka o korištenju knjižničnih usluga i korisnicima.²³ Prema istraživanju koje je proveo *The Harris Poll National Quorum* na uzorku od 1.012 odraslih ispitanika, dvije trećine ispitanika posjećuje narodnu knjižnicu u potrazi za poslom ili zbog pokretanja nove tvrtke/obrta. Čak 80 posto ispitanika povećalo je broj osobnih dolazaka u knjižnicu, a 94 posto smatra da je najveća vrijednost narodne knjižnice u besplatnim uslugama poput besplatnog pristupa internetu, informacijama i građi. Korištenje računala posebno se povećalo u 2009. godini; povećanje korištenja bežičnog interneta iznosilo je 79 posto. Slobodan pristup *online* bazama podataka vezanih za traženje posla korisnicima omogućivalo je 88 posto knjižnica, a 67 posto knjižničnog osoblja pomaže korisnicima u ispunjavanju *online* obrazaca. U 90 posto knjižnica i dalje su se nastavljali tečajevi osnova računala, traženja posla pomoću interneta i sl.

Uspjesi narodnih knjižnica postali su transparentni i u konkretnim brojkama. Istraživanje University of Pennsylvania's Fels Institute of Government predstavlja prvo istraživanje s konkretnim izračunima ekonomske vrijednosti rada jedne knjižnice, Free Library of Philadelphia, koje se usmjerava prema uspješno ostvarenim rezultatima korisnika. Tako je 8 posto ispitanika izjavilo da bez usluga knjižnice ne bi moglo pronaći posao ili ga pokrenuti, što iznosi 8.630 radnih mjesta ili pokrenutih novih poslova. Obraden kroz opismenjivanje i razvijanje čitalačkih osobina kod odraslih korisnika (vrijednost: 21,8 milijuna dolara), traženje radnog mjesta (vrijednost: 6 milijuna dolara), pokretanje vlastite tvrtke (vrijednost: 3,8 milijuna dolara), izravan doprinos Knjižnice gospodarstvu u 2010. iznosio je 31,6 milijuna dolara.²⁴

²³ Ibid., usp. poglavlje Public libraries.

²⁴ The economic value of The Free Library in Philadelphia / Deborah Diamond i dr. Philadelphia : Fels Institute of Government, University of Pennsylvania : Fels Research and Consulting, october 2010. [citirano: 2011-06-28]. Dostupno na: http://www.freelibrary.org/about/Fels_Report.pdf

3.2.2. *Financiranje knjižnica i nabava knjižnične građe*

Istraživanje *Library Journala* o financiranju i nabavi knjižnične građe za 2011. obuhvaća sve tipove narodnih knjižnica. Upitnici su poslani na adrese 3.036 knjižnica, a odgovorilo je 647 knjižnica.²⁵ Interpretacije odgovora pokazale su dubok utjecaj recesije na poslovanje narodnih knjižnica. Kao i prethodne godine, najveće knjižnice koje obuhvaćaju područje iznad milijun stanovnika, bile su više nego male knjižnice pogođene smanjenjem proračuna (86 posto knjižnica) i reduciranjem knjižničnog osoblja (93 posto knjižnica). Prosjek svih knjižnica iznosi 72 posto za smanjenje proračuna i 43 posto za knjižnično osoblje. Optimističniji pogledi knjižničara usmjereni su k ukupnom blagom povećanju proračuna za 0,8 posto. No, kad se tablično usporede svi dijelovi (ukupni proračun, plaće, nabava građe) s onima iz 2010., proračuni variraju između smanjenja proračuna za 2 posto i povećanja za 2,2 posto. Kako svaki tip knjižnice ima oscilacije u financiranju, nema zakonitosti kojima bi se moglo pratiti financiranje američkih narodnih knjižnica.²⁶

Veliki rezovi osobito su se odrazili na knjižničnom osoblju: 73 posto narodnih knjižnica nije zapošljavalo nove djelatnike, 18 posto knjižnica slalo je djelatnike u prijevremenu mirovinu, a 12 posto je smanjilo plaće. Nedostatak knjižničnog osoblja nastojao se nadoknaditi korisničkim samoposluživanjem i samozaduživanjem građe (46 posto) te radom volontera (46 posto). Neka druga poglavlja Izvještaja, ali i novinski članci, govore o negativnim pojavama *outsourcinga* knjižničnih usluga, poput onog u kalifornijskoj Santa Clariti²⁷ u kojoj je narodna knjižnica napustila mrežu losanđeleskih narodnih knjižnica te potpisala ugovor s privatnom tvrtkom *Library Systems & Services*, koja za manja financijska sredstva vodi knjižnični sustav. Drugi loš primjer je *Library Express*, digitalni sustav za naručivanje i posudbu knjižnične građe, opremljen

²⁵ Kelley, Michael. Nav. dj.

²⁶ Ibid. Primjerice, ukupni proračun za najveće knjižnice (područje s preko milijun stanovnika) povećao se za 1,4 posto, nabava građe za 1,5 posto, ali plaće knjižničara smanjile su se za 2 posto. Knjižnice na području od 10.000-25.000 stanovnika ostale su na istom proračunu kao i prethodne godine, no sa smanjenjem nabave građe za 1,7 posto i povećanjem plaća za 1,5 posto.

²⁷ Outsourcing of library services as another bad idea, u: The State of America's libraries : a report from the American Library Association : taxpayers trust libraries, jobseekers, entrepreneurs turn to libraries, 65 % of public visited libraries [citirano: 2011-04-28]. // American Libraries, special issue, 2011. Dostupno na: http://www.ala.org/ala/newspresscenter/mediapresscenter/americaslibraries2011/state_of_americas_libraries_report_2011.pdf

metalnim kutijama za zamjenu građe. Uređaj koji je smješten izvan knjižnice i koji omogućuje da se knjižničar i korisnik nikada ne sretnu, u konačnici zamjenjuje osobnu referentnu službu i knjižničara kao osobu.²⁸ Dok knjižničari ove “inovacije” najvećim dijelom doživljavaju negativno, tisak je prema “robo-libraries” blagonaklonjeniji.²⁹

Library Journal je u veljači 2011. iznio rezultate tradicionalnoga godišnjeg izvještaja o nabavi i posudbi knjižnične građe za 2010. na uzorku od 100 knjižnica svih tipova.³⁰ Da se nabava knjiga može smanjiti i više od 5 posto, što je u istraživanju *Library Journala* za 2009. bio najveći pad od 1998., svjedoči istraživanje za 2010. Ukupan pad nabave knjiga u svim ispitanim knjižnicama iznosio je 8 posto. Nabava knjižnične građe u postocima bila je gotovo identična prošlogodišnjoj: 64 posto su knjige, AV-građa 20 posto, elektroničke knjige 2 posto te ostala građa 12 posto.

3.2.3. Posudba knjižnične građe

Prema istraživanju *Library Journala*, obrtaj knjige po stanovniku iznosi 5,9 posto. Porast posudbe građe u odnosu na 2009. iznosi samo 2,2 posto, dok je porast posudbe 2009. u odnosu na 2008. iznosio 7 posto. Malen rast posudbe očito je povezan sa smanjenom nabavom nove knjižnične građe. Spomenuto istraživanje o financiranju pokazuje zanimljivu pojavu: što je knjižnica manja, to ima veći broj upisanih članova. U knjižnicama koje obuhvaćaju područje do 5.000 stanovnika, 88,14 posto stanovnika su članovi knjižnice. U tim sredinama obrtaj knjiga po stanovniku je 4,9 puta veći, nego u najvećim knjižnicama,³¹ a čak 70 posto sredstava za nabavu građe troši se na nabavu beletristike.³²

Što se tiče posudbe knjiga, istraživanje je pokazalo stanovite promjene u odnosu na prošlu godinu. Dok su 2009. tri petine posuđenih knjiga pripada-

²⁸ Ibid., osobito odlomak No-librarian libraries : an idea whose time has (not) come.

²⁹ Dougherty, Conor. New library technologies dispense with librarians [citirano: 2011-06-21]. // *The Wall Street Journal* (25.10.2010). Dostupno na URL: <http://online.wsj.com/article/SB10001424052702304354104575568592236241242.html>

³⁰ Hoffert, Barbara. LJ's book buying survey 2011 : uphill battle [citirano: 2011-06-21]. // *Library Journal* (15.02.2011). Dostupno na: http://www.libraryjournal.com/lj/home/888879-264/ljs_book_buying_survey_2011.html.csp

³¹ Kelley, Michael. Nav. dj.

³² Hoffert, Barbara. LJ's book buying survey 2011 : uphill battle [citirano: 2011-06-21]. // *Library Journal* (15.02.2011). Dostupno na: http://www.libraryjournal.com/lj/home/888879-264/ljs_book_buying_survey_2011.html.csp

le beletristici, 2010. posudba beletristike iznosila je tek 36 posto. Od drugih područja, na prvom mjestu ne nalaze se više priručnici za uređenje doma, nego kuharice (67 posto). Zdravlje i medicina nalaze se na drugom mjestu (59 posto), a na posljednjem mjestu su knjige iz područja umjetnosti. Dok je 2000. čak 61 posto posuđenih knjiga pripadalo tematici uređenja doma, u 2010. nedostatak novčanih sredstava i volje stanovnika smanjilo je taj postotak na 48 posto.

Istraživanje se posvetilo i fenomenu elektroničke knjige, čija je posudba u odnosu na prethodnu godinu porasla za 52 posto. Povećana potražnja korisnika podijelila je knjižničarsku zajednicu na zagovornike, odnosno protivnike elektroničke knjige. Možda su neke reakcije ishitrene, jer je posudba elektroničke knjige još uvijek zanemariva u usporedbi s posudbom tradicionalne tiskane knjige.

4. Recesija u narodnim knjižnicama : Europa

Nakon bankrota Islanda, u 2010., nekim članicama EU-a prijetila je ili još uvijek prijeti opasnost od bankrota (Grčka, Portugal, Irska, Španjolska i Mađarska). Europska karta narodnog knjižničarstva predstavlja šarolikiju i daleko manje jedinstvenu sliku stanja od SAD-a, te će se stanje u Europi predstaviti tek okvirno.

Zasebnu skupinu predstavljaju skandinavske zemlje (Finska, Danska, Norveška i Švedska) u kojima država ulaže iznimno velika sredstava u razvoj narodnih knjižnica. Primjerice, *Scandinavian Public Library Quaterly* u svojim tematski oblikovanim brojevima u razdoblju od 2008. do 2011. ne spominje recesiju ili njezin utjecaj na narodno knjižničarstvo, bilo kroz tematiku brojeva, bilo u pojedinim tekstovima.³³ Dapače, čini se da te zemlje recesija nije ni dotaknula. Spomenimo i svijetle primjere Njemačke i Austrije, čiji su nacionalni projekti promicanja čitanja *Österreich liest – Treffpunkt Bibliothek* i *Deutschland liest vor – Treffpunkt Bibliothek* i dalje pod jakim pokroviteljstvom državnog vrha te se izravno financiraju iz državnog proračuna.³⁴

³³ Scandinavian Public Library Quaterly [citirano: 2011-06-28]. Dostupno na: <http://www.splq.info>

³⁴ Usp. Treffpunkt Bibliothek – Herzlich willkommen [citirano: 2011-04-28]. Dostupno na: <http://www.treffpunkt-bibliothek.de/>; Österreich liest [citirano 2011-04-28]. Dostupno na: <http://www.oesterreichliest.at/>

Doduše, i te su zemlje dotaknuli recesijski lomovi, što se ocrtava i u temama stručnih skupova njemačkoga govornog područja,³⁵ no smanjena financijska sredstva za njemačke i austrijske narodne knjižnice predstavljaju blag udarac narodnom knjižničarstvu u odnosu na snažnu krizu narodnog knjižničarstva u Velikoj Britaniji.³⁶ Godina 2009. za tu zemlju označila je početak kraja jedne civilizacijske ere koju obuhvaćaju pojave od zamrzavanja plaća i smanjenja broja radnih sati do zatvaranja knjižnica i knjižničnih ogranaka diljem Velike Britanije, a time i do brojnih otkaza stručnom knjižničnom osoblju i zapošljavanja volontera. Protesti intelektualaca poput Philipa Pulmanna tijekom prosvjeda protiv zatvaranja knjižnice u Oxfordshireu,³⁷ brojni medijski napisi, zalaganje CILIP-a (Chartered Institute of Librarian and Information Professionals) u pogledu potpore otpuštenim knjižničarima, prosvjednim pismima i organizaciji prosvjednih akcija³⁸ – samo su neki od pokušaja senzibiliziranja britanske Vlade za težak položaj narodnih knjižnica u toj zemlji.

4.1. Recesija u narodnim knjižnicama : Hrvatska

Hrvatska se također nalazi pred bankrotom na koji utječe niz čimbenika poput korupcije, iznimno visokoga vanjskog duga koji raste usporedno s opadanjem gospodarstva (osobito srednjeg i malog poduzetništva) i dr. Dok je u SAD-u nezaposlen svaki deseti Amerikanac, u Hrvatskoj stopa zaposlenosti

³⁵ Usp. Novak, H. Die Zukunft gestalten : Chance Bibliothek [citirano: 2011-04-28]. // Novosti 48 (2010). Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/hkdnovosti/clanak/265>

³⁶ Usp. Welsch, Pamela. Save our libraries [citirano: 2011-04-28]. // The Guardian (11.02.2009.). Dostupno na: <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2009/feb/10/wirral-council-library-closure>; Harris, John. Our libraries are at risk – just when we need them most [citirano: 2011-04-28]. // Guardian (02.04.2009). Dostupno na: <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2009/apr/02/libraries-closures-recession>

³⁷ Pullman, Philip. Leave the libraries alone. You don't understand their value [citirano: 2011-04-28]. Dostupno na: <http://falseeconomy.org.uk/blog/save-oxfordshire-libraries-speech-philip-pullman>

³⁸ Hall, Brian. A CILIP statement on the position of the Public Library Service in England : prepared by the Community Libraries Panel of CILIP on Save Our Libraries Days, 5 February 2011. [citirano: 2011-04-28]. Dostupno na: http://www.cilip.org.uk/get-involved/advocacy/public-libraries/Documents/cilip-statement-revd-0211%20_2_.pdf

radno sposobnog stanovništva iznosi zabrinjavajuće nizak postotak od 35,4 posto.³⁹

Narodno knjižničarstvo u RH u proteklom je desetljeću doživjelo zamah kakav se početkom 1990-tih godina nije mogao zamisliti: uspješne adaptacije starih vojnih objekata (Gradska knjižnica Zadar, Gradska knjižnica i čitaonica Pula, Gradska knjižnica “Juraj Šižgorić” Šibenik, Gradska knjižnica Marka Marulića u Splitu), izgradnja novih i suvremenih knjižničnih zgrada (Gradska knjižnica i čitaonica Virovitica), automatizacija knjižničnog poslovanja, profesionalizacija knjižničnog osoblja, kvantitativan porast nabave i posudbe knjižnične građe, bogati programi za sve korisničke skupine, uključivanje u tokove suvremenoga knjižničnog poslovanja i upravljanja i dr. Nakon takvog uspona, hrvatskim narodnim knjižničarima se početak recesije u 2009. i njezin odraz u ispražnjenj državnj blagajni počinju doimati poput otrežnjenja. Budući da bi sustavno istraživanje utjecaja recesije na poslovanje hrvatskih narodnih knjižnica tek trebalo izraditi, moguće je dati samo općenitu sliku hrvatskoga narodnog knjižničarstva u razdoblju od 2009. do 2011. ako kao polazište uzmemo tezu da većina hrvatskih knjižnica ima iste ili slične probleme. No, tek konkretni primjeri utemeljeni na stvarnim brojkama mogu ocrtati

³⁹ Prema službenim podacima Državnoga statističkog zavoda, broj radno sposobnih Hrvata iznosio je u prosincu 2010. 3.772.000. Broj zaposlenih u 2008. bio je 1.517.000 građana, a u 2010. zaposleno bilo 1.528.000 osoba. Usp. Državni zavod za statistiku : statistički ljetopis Republike Hrvatske 2008. [citirano: 2011-04-28]. Dostupno na: <http://www.dzs.hr/>; Državni zavod za statistiku : statistički ljetopis Republike Hrvatske 2010. [citirano: 2011-04-28]. Dostupno na: <http://www.dzs.hr/>. Službeni podaci ne odgovaraju stvarnom stanju rasta nezaposlenosti – u siječnju 2011. doprinosi za mirovinsko osiguranje plaćeni su za 1,125.227 građana. Hrvatska Vlada nema službene podatke o stvarnom broju zaposlenih koji primaju plaću i imaju plaćene doprinose za zdravstveno i mirovinsko osiguranje. Službeni podaci Hrvatskog zavoda za zapošljavanje o rastu i padu nezaposlenosti variraju zbog turističke sezone i sezonskih poslova u poljoprivredi i drugim djelatnostima, te je vrhunac nezaposlenosti zabilježen u proljeće 2011.: “Krajem ožujka 2011. godine na evidenciji Hrvatskoga zavoda za zapošljavanje registrirano 330.130 osoba.” Usp. Hrvatski zavod za zapošljavanje. Registrirana nezaposlenost i zapošljavanje u ožujku 2011. [citirano: 2011-04-28]. Dostupno na: http://www.hzz.hr/docslike/Nezaposlenost-Analiza_ozujak_2011.pdf

dubinu krize koja zahvaća hrvatsko narodno knjižničarstvo.⁴⁰ Takav primjer temeljit će se na analizi poslovanja jedne županijske matične knjižnice, Gradske knjižnice Zadar, a prikazat će se kroz parametre: knjižnična zgrada i njezino korištenje, financiranje i nabava knjižnične građe, posudba knjižnične građe. Zbog postizanja što veće zornosti, u analizu će pored 2009. i 2010. biti uključene i godine 2001. te 2008. koje za prikaz stanja u SAD-u nisu ključne.

4.2. Recesija u narodnim knjižnicama : Gradska knjižnica Zadar

4.2.1. Knjižnična zgrada i njezino korištenje

Gradska knjižnica Zadar pripada II. tipu narodnih knjižnica, koje obuhvaća područje od 60.000 do 100.000 stanovnika. Njezini prostori obuhvaćaju: Središnju knjižnicu na Voštarnici (1.600 m² zgrade), ogranke Arbanase (550 m²), Bili brig (105 m²), Ploča (105 m²) i Crno (56 m²), bibliobus te knjižnični stacionar na otoku Silbi (35 m²). Središnja knjižnica ni 1999., po preseljenju u adaptirani bivši vojni objekt, nije zadovoljavala Standard za narodne knjižnice. Knjižnica je odmah počela osjećati nedostatak prostora, koji je u više navrata nastojala riješiti tzv. rotacijom odjela, ali takva rješenja pokazala su se u cjelini privremenima. Kako je u neposrednoj blizini knjižnične zgrade smješten još jedan napušteni vojni objekt površine 3.500 m², Gradska knjižnica Zadar je već 2003. zatražila proširenje na spomenutu lokaciju. Tek 2008., Grad Zadar dodijelio je Knjižnici prostorno rješenje za 764 m² u prizemlju susjedne zgrade te 205 m² za topli prolaz između dvije zgrade, dok se preostalih 3.000 m² planira povjeriti Centru za mlade sa zasebnom upravom. Arhitekt Mladen Nižić izradio je 2008. arhitektonski plan, koji je predstavljen na konferenciji za tisak u ožujku 2009.⁴¹ Na istoj konferenciji, tadašnji zadarski gradonačelnik Živko Kolega najavio je izdavanje lokacijske dozvole u lipnju i početak grubih radova u rujnu 2009., za koje su u gradskom proračunu bila izdvojena

⁴⁰ Do sada jedini hrvatski knjižničarski skup posvećen recesiji je 10. okrugli stol o slobodnom pristupu informacijama koji je održan u prosincu 2010. u Knjižnicama grada Zagreba. O recesiji u narodnim knjižnicama bilo je riječi u još neobjavljenom izlaganju Sonje Tošić-Grlač, koje se temelji na statističkim podacima o poslovanju hrvatskih narodnih knjižnica u posljednje četiri godine. Više o skupu u: Bučeković-Sanvincenti, Lorenka. 10. okrugli stol o slobodnom pristupu informacijama : utjecaj globalne ekonomske krize na knjižnice i slobodan pristup informacijama, Zagreb, 10. prosinca 2010. [citirano: 2011-06-28]. // *Novosti*, 50 (2010). Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/hkdnovosti/clanak/325>

⁴¹ Masar, Mladen. *Gradska knjižnica Zadar : 1949. – 2009.* Zadar : Gradska knjižnica Zadar, 2009. Str. 202.

financijska sredstva. U srpnju 2009. počeli su prvi recesijski lomovi koji su Grad Zadar doveli do neprestanog balansiranja na rubu bankrota. Najavljene građevinske aktivnosti nisu niti započele, a novac namijenjen Knjižnici vjerojatno je prenamijenjen u druge svrhe. Knjižnica je dobila lokacijsku dozvolu tek 2010., a građevinsku dozvolu u ljeto 2011. U međuvremenu (siječanj 2011.), Središnja knjižnica napravila je još jednu rotaciju Odjela za odrasle, Glazbene zbirke i spremišta, kojom su se iscrpile sve prostorne mogućnosti.

Gradska knjižnica Zadar je od preseljenja u sadašnju zgradu inaugurirala suvremeni knjižničarski koncept "knjižnice kao središta zajednice". Prema istraživanju, koje je 2009. proveo Odjel za sociologiju Sveučilišta u Zadru, korisnici Gradske knjižnice Zadar knjižnicu najčešće posjećuju zbog posudbe knjiga (96,3 posto), potom zbog traženja informacija (74,4 posto), razgledavanja knjižnice (70,4 posto), čitanja novina (61,8 posto), posudbe CD-ova i DVD-ova (60,1 posto) i dr., dok se na posljednjem mjestu nalazi slušanje CD-ova (19,4 posto).⁴² Knjižnica je nizom kulturnih, odgojno obrazovnih i socijalnih programa postala prepoznatljivim čimbenikom u mjesnoj zajednici, te je provodila neke socijalne programe i prije recesije (besplatni tečajevi računala za umirovljenike i nezaposlene, "Soba 6" u suradnji s Hrvatskim zavodom za zapošljavanje). Recesija je još više pojačala svijest Knjižnice o potrebi pomaganja korisnicima slabijega imovinskog stanja. Uz nekoliko kategorija besplatnih učlanjenja u Knjižnicu, Gradska knjižnica Zadar pokrenula je niz programa pod zajedničkim nazivom *Perpetuum*. Među njima nalaze se: besplatna razmjena školskih udžbenika (od 2009.), besplatni tečajevi osnova računala za umirovljenike (2009.) i rekonvalescente (2010.) te besplatne instrukcije učenicima slabijega imovinskog stanja (2010.). Ove aktivnosti, a osobito besplatne instrukcije, bile su iznimno dobro posjećene te ostaju trajni programi Knjižnice.⁴³ Ipak, posudba knjiga i dalje ostaje najvažnijim razlogom dolaska u Gradsku knjižnicu Zadar.

⁴² Novak, Helena. Anketno istraživanje *Zadovoljstvo korisnika Gradske knjižnice Zadar*. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 53, 3/4(2010), 147. Dostupno i na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/102> [citirano: 2011-07-04].

⁴³ *Perpetuum* je predstavljen u svibnju 2011. na 8. savjetovanju za narodne knjižnice u Sv. Martinu na Muri. O *Perpetuumu* u: Mladen Masar, Nada Radman. *Perpetuum u Gradskoj knjižnici Zadar – središtu zajednice*, rkp., str. 7-14. Tekst će biti objavljen u zborniku radova 8. savjetovanja za narodne knjižnice *Knjižnica : komunikacijsko i multikulturalno središte lokalne zajednice*.

4.2.2. *Financiranje knjižnice i nabava knjižnične građe*⁴⁴

Promotriti međusobne odnose između financijera Gradske knjižnice Zadar, kao i njihova kretanja tijekom godina, bio bi zadatak koji bi premašivao okvire ovog rada, a kojeg najviše zanima kretanje financiranja tijekom recesije.

4.2.2.1. *Ukupno financiranje knjižnice*

Usporedba prihoda i rashoda između 2001. i razdoblja od 2008. do 2010. pokazuje da je u vremenu prije recesije (razdoblje od 2001. do 2008.) Grad Zadar povećao financiranje Gradske knjižnice Zadar za 177,1 posto, dok su Zadarska županija i Ministarstvo kulture RH smanjili svoje udjele za 25,5 posto (Županija) odnosno 6,1 posto (Ministarstvo). Gradska knjižnica Zadar je do 2008. povećala vlastite prihode za 11,2 posto, dok se financiranje putem donacija do 2008. povećalo gotovo deset puta, što mnogo kazuje o uspješnom poslovanju uprave Knjižnice. Godina 2008. može se promatrati kao godina vrhunca financiranja, nakon koje počinje neprestani pad.

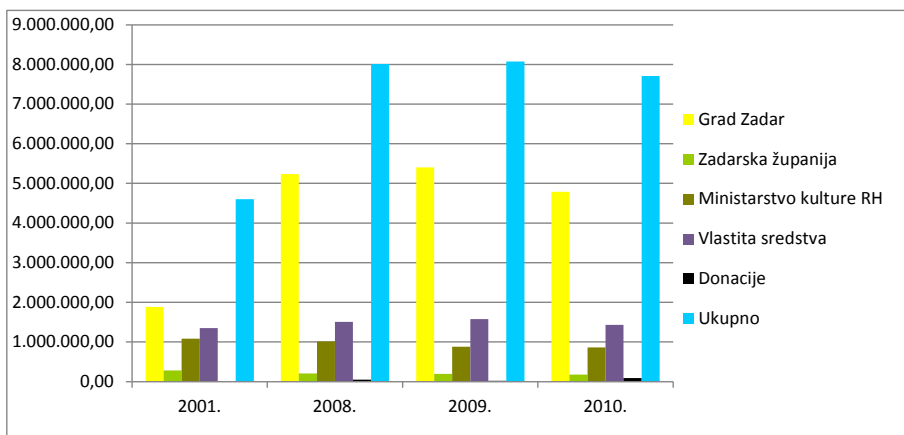
Za razdoblje od 2008. do 2010., značajna su znatna smanjenja financiranja svih financijera. Povećanje prihoda Grada Zadra od 2008. do 2009. objašnjava se povećanim rashodima za veći broj djelatnika, no već iduću godinu obilježava smanjenje prihoda za 11,4 posto. Zadarska županija smanjivala je prihode iz godine u godinu (6,76 posto u 2009. te još 9,3 u 2010.). Kada se usporedi financiranje Zadarske županije od 2001. do 2010., vidljivo je ukupno smanjenje za čak 37 posto. Ministarstvo kulture RH također je svake godine smanjivalo svoj udio: u 2009. za 13,4 posto, te 2010. za 1,9 posto. Donacije i vlastiti prihodi pokazuju drukčija kretanja u priljevu sredstava. Donacije su u

⁴⁴ U odjeljcima koji se bave financijama, nabavom i posudbom knjižnične građe, promotrit će se odnos između 2001. – kao prve godine novog tisućljeća i godine u kojoj je rad Knjižnice nakon preseljenja u potpunosti ustaljen – te razdoblja od 2008. do 2010. Podaci su jednim dijelom javno dostupni u godišnjim izvješćima Gradske knjižnice Zadar za razdoblje od 2008. do 2010.: Gradska knjižnica Zadar : godišnje izvješće 2008 / urednik Helena Novak. Zadar : Gradska knjižnica Zadar, 2009. Dostupno i na: http://www.gkzd.hr/pdf/dokumenti/izvjesce_2008.pdf [citirano 2010-09-15]; Gradska knjižnica Zadar 2009 : godišnje izvješće / urednik Helena Novak. Zadar : Gradska knjižnica Zadar, 2010. Dostupno i na: http://www.gkzd.hr/pdf/dokumenti/izvjesce_2009.pdf [citirano 2010-09-15]; Gradska knjižnica Zadar 2010 : godišnje izvješće / urednik Mladen Masar. Zadar : Gradska knjižnica Zadar, 2011. Dostupno i na: http://www.gkzd.hr/pdf/dokumenti/izvjesce_2010.pdf [citirano: 2011-04-28]. Drugi dio podataka preuzet je iz statističkih i financijskih izvještaja u pismohrani Gradske knjižnice Zadar.

prvoj recesijskoj godini smanjene za 54,8 posto, da bi se već iduće godine povećale za 332,4 posto, što govori u prilog mogućnostima alternativnih rješavanja problema financiranja projekata u vrijeme recesije. Kretanje prihoda iz vlastitih sredstava obrnuto je kretanju prihoda donacijama: u 2009. povećala su se 4,9 posto, a 2010. smanjila za 9,5 posto.

Tablica 1. Prihodi Gradske knjižnice Zadar

PRIHODI	2001.	2008.	2009.	2010.
Grad Zadar	1.885.000,00	5.234.527	5.403.690	4.786.291
Zadarska županija	279.582,89	208.320	194.229	176.258
Ministarstvo kulture RH	1.080.361,94	1.014.286	878.597	861.966
Vlastita sredstva	1.352.262,38	1.504.286	1.578.432	1.429.167
Donacije	4.576,83	46.665	21.086	91.170
Ukupno	4.601.784,08	8.008.084	8.076.034	7.707.877

Grafikon 1. Prihodi Gradske knjižnice Zadar

Iz tablice koja govori o kretanju rashoda, izdvojili bismo samo sljedeću pojavu: stalan rast izdvajanja prihoda za zaposlene prati pad utrošenih sredstava za sve ostale stavke. To ne znači da su knjižničari dobili veće plaće, nego da se 2008. povećao broj djelatnika, kojima je Grad Zadar već u srpnju 2009.

smanjio osnovicu plaće za 10 posto. Smanjenje izdvajanja najviše se odrazilo na nabavu opreme i namještaja te nabavu knjižnične građe. Nabava opreme i namještaja se od 2001. do 2010. smanjila za gotovo milijun kuna, odnosno 88,48 posto. U toj stavci, za razdoblje od 2008. do 2010., svaku godinu prati pad za 32 posto (2009.) odnosno 53,8 posto (2010.).

Tablica 2. Rashodi Gradske knjižnice Zadar

RASHODI	2001.	2008.	2009.	2010.
Za zaposlene	2.111.083	3.776.960	4.323.950	4.510.258
Za materijal, energiju, usluge i dr.	792.930	1.824.950	1.971.535	1.779.993
Za nabavu opreme i namještaja	1.113.340	407.944	277.376	128.206
Za nabavu knjižnične građe	732.887	1.995.421	1.537.824	1.286.547
Ukupno	4.750.240	8.005.275	8.110.685	7.705.004

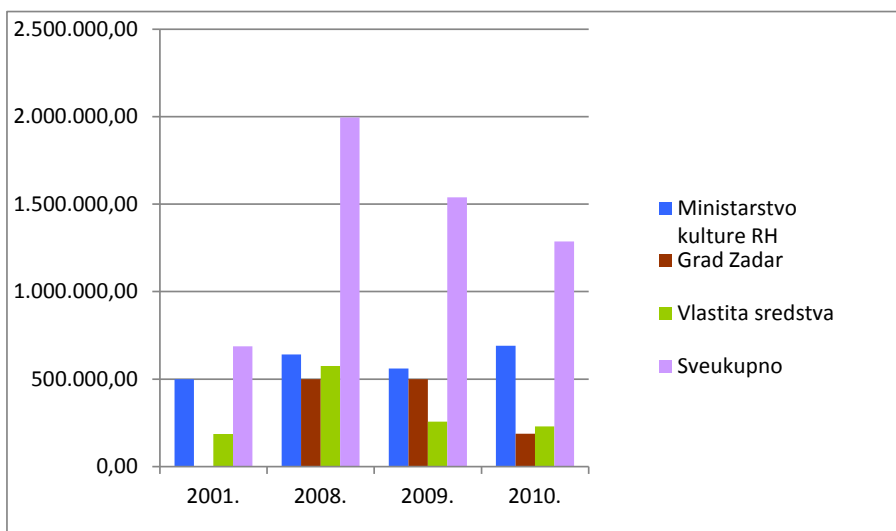
4.2.2.2. Nabava knjižnične građe

Nabava sveukupne knjižnične građe u razdoblju između 2001. i 2008. povećala se za 166,3 posto, a knjiga 177,06 posto, što slijedi logiku razvoja Gradske knjižnice Zadar, koja je u tom razdoblju uz već postojeći Ogranak Bili brig pokrenula bibliobusnu službu te otvorila Ogranke Crno i Ploča. U razdoblju do 2008., Ministarstvo kulture povećalo je svoj udio financiranja za 28 posto, a financiranje nabave knjižnične građe iz vlastitih sredstava povećalo se za 208,1 posto. Godina 2008. bila je vrhunac nabave u proteklom desetljeću zbog otvaranja novog Ogranaka Arbanasi, što je osobito transparentno iz Grafikona 2. (Sredstva utrošena za nabavu knjižnične građe). Već iduće godine počinje pad financiranja nabave knjižnične građe. Sredstva za nabavu knjižnične građe u godini 2009. ukupno su se smanjila za 22,9 posto. Grad Zadar ostao je pri istom iznosu kao i u prošloj godini, no Ministarstvo kulture smanjilo je financiranje za 12,5 posto, a financiranje nabave iz vlastitih sredstava prepolovilo se smanjenjem za 55,3 posto. Razlog tome bilo je plaćanje materijalnih sredstava i plaća zaposlenika iz vlastitih sredstava.

Godinu 2010. i dalje označava pad financiranja nabave za novih 16,3 posto. Ministarstvo kulture povećalo je sredstva za 23,2 posto, ali Grad Zadar je smanjio sredstva za nabavu za čak 62,6 posto, dok su se manji prihodi iz vlastitih sredstava odrazili i na smanjenje sredstava za nabavu za još 10,8 posto.

Tablica 3. Sredstva utrošena za kupnju knjižnične građe

	2001.	2008.	2009.	2010.
Ministarstvo kulture RH	500.000,00	640.000,00	560.000	690.000
Grad Zadar	0,00	500.000,00	500.000	186.921
Vlastita sredstva	186.606,56	574.866,00	256.826	229.034
Sveukupno	686.606,56	1.995.421	1.537.824	1.286.547

Grafikon 2. Sredstva utrošena za kupovinu knjižnične građe

Financiranje se odražava na kvantitativnoj komponenti nabavljene knjižnične građe. Dok je u razdoblju između 2001. i 2008. broj nabavljenih jedinica sveukupne knjižnične građe porastao za 166,6 posto (knjiga za 177,1 posto), iduće dvije godine označene su sve većim padom. U 2009., bilo je nabavljeno 16,3 posto manje svih vrsta knjižnične građe, a 2010. još 14,8 posto manje. Vrlo visoki postoci smanjenja nabave knjiga unutar dvije godine za 17,6 posto (2009.) i 15,3 posto (2010.) doveli su do razlike u nabavi knjiga između 2008.

i 2010. za čak 5.532 knjiga, odnosno do smanjenja nabave knjiga za trećinu (32,7 posto). Kako nabava knjiga označuje glavninu nabavu knjižnične građe, velika smanjenja u broju nabavljenih jedinica knjižne građe odražava se na zbirkama ne samo u kvantitativnom, već i u kvalitativnom vidu knjižnog fonda Gradske knjižnice Zadar.

Tablica 4. Nabava knjižnične građe

	2001.	2008.	2009.	2010.
Knjige	6.648	18.419	15.184	12.887
Sva knjižna građa	7.905	21.077	17.636	15.032

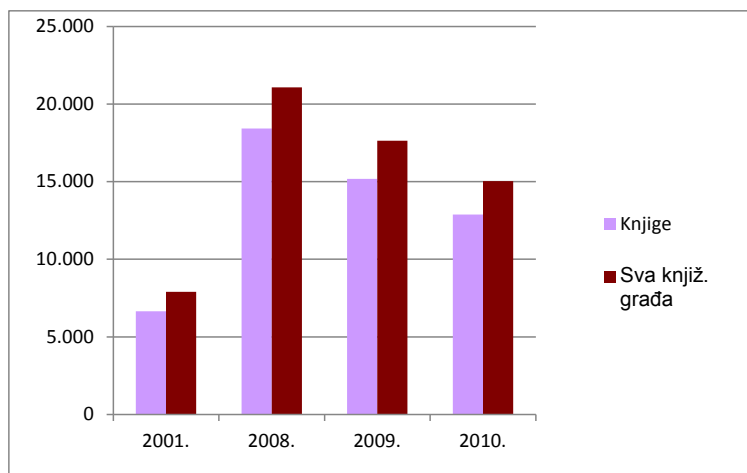
4.2.3. Posudba knjižnične građe

Posudba knjižnične građe u Gradskoj knjižnici Zadar u razdoblju od 2008. do 2009. doživjela je porast za 24,3 posto, pri čemu su se knjige posuđivale 31,5 posto više. Dok je posudba svih vrsta knjižnične građe u 2009. porasla za 16,6 posto, a u 2010. za samo 2,8 posto, posudba knjiga predstavlja značajnije poraste u postocima. U 2009. posudba knjiga povećala se za 21,7 posto, a u 2010. za daljnjih 8,3 posto. Ako se usporedi posudba knjiga u godinama 2001. i 2010., povećanje posudbe knjiga za 73,3 posto govori o desetljeću kvalitetnog prožimanja korisničkih potreba s radom službe nabave i obrade te informacijske službe u Gradskoj knjižnici Zadar.

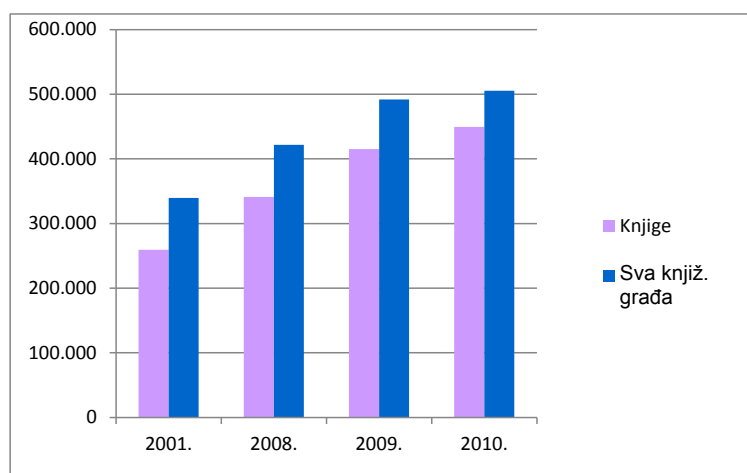
Tablica 5. Posudba knjižnične građe

	2001.	2008.	2009.	2010.
Knjige	259.398	340.999	414.989	449.532
Sva knjižna građa	339.390	421.826	491.673	505.233

Od 2008., brojke govore o pojavi srodnoj onoj u američkom narodnom knjižničarstvu: smanjenje nabave knjiga prati povećanje njihove posudbe, što se osobito dobro vidi iz međusobnih odnosa Grafikona 3. i 4. Koliko je posudba knjiga u narodnoj knjižnici postala najjeftiniji oblik informiranja i zabave u razdoblju recesije, vidljivo je iz povećanja posudbe knjiga unutar 2008. i 2010., u kojem je posudba porasla za više od 100.000 knjiga.

Grafikon 3. Nabava knjižnične građe

Grafikon 4. Posudba knjižnične građe

Profil posuđenih knjiga za odrasle, po obrađenim statističkim podacima prema UDK, pokazuje neke sličnosti s profilima posudbe u američkim narodnim knjižnicama. U razdoblju od 2008. do 2010. najposuđivanija građa ona je iz skupine 8 (različite nacionalne književnosti i znanost o jeziku) s blagim porastom od 48 posto (2008.), više od 49,8 posto (2009.) do 50,4 posto (2010.)

ukupno posuđivane građe. Od toga je najčitanija engleska književnost te književnost manjih naroda (47 posto, 49 posto, 49,5 posto). Na drugom mjestu u sve tri godine nalazi se posudba skupine 7 (umjetnost, strip, film, glazba), koja objedinjuje više vrsta građe.⁴⁵ Dok se posudba književnosti povećava kroz tri godine, za isto razdoblje značajan je pad posudbe dotične građe s 19,2 posto (2008.) na 17,4 posto (2009.) i 15,6 posto (2010.). Na trećem mjestu je posudba građe iz skupine 3 (pedagogija, sociologija, politika, gospodarstvo...) s posudbom koja varira oko 7,4 posto, a njoj se približava i skupina 6 (medicina i zdravlje, okoliš, poslovanje...), koja se također kreće oko 7,3 posto. Najmanje se posuđuju biografije (2,9 posto sve tri godine) te literatura iz prirodnih znanosti (1,6 posto, sve tri godine).

5. Usporedba: Sjedinjene Američke Države i Gradska knjižnica Zadar

Premda se usporedba odraza krize u SAD-u i Hrvatskoj ne može učiniti na onoliko temeljit način kao u slučaju sustavnih istraživanja sličnih onima koja su proveli američki knjižničari, moguće je dati okvirnu usporedbu, zasnovanu na analizi poslovanja Gradske knjižnice Zadar. Parametri (knjižnične zgrade i njihovo korištenje, financiranje knjižnica i nabava knjižnične građe, posudba knjiga) kroz koje se promatralo stanje recesije u SAD-u i Gradskoj knjižnici Zadar pokazuju zajedničke obrasce, ali i odstupanja od njih.

Zatvaranje knjižničnih ogranaka i manjih knjižnica koje prati američko knjižničarstvo za sada nije poznato u hrvatskoj knjižničarskoj javnosti, ali i to je pitanje koje će ovisiti o dubini i trajanju krize. Izgradnja novih knjižničnih prostora i adaptacija postojećih u slučaju Gradske knjižnice Zadar istovjetna je stanju u SAD-u: ako se Knjižnica bude oslonila na financiranje osnivača, proširenje Knjižnice na susjednu zgradu morat će se odgoditi za postrecesijska vremena. Kako se u idućem višegodišnjem razdoblju nije moguće nadati poboljšanjima gradskog proračuna koja bi se odrazila na izdašnije financiranje Gradske knjižnice Zadar, morat će se pronaći drugačiji načini financiranja adaptacije zgrade. Širenje mreže narodnih knjižnica u Zadarskoj županiji također se postavlja u pitanje, zbog čega je potrebno pribjeći alternativnijim rješenjima, poput osnivanja knjižničnih stacionara na otocima (novootvoreni stacionar na Silbi, lipanj 2011.).

⁴⁵ Statistika CROLIST-a trenutno ne može križati statistike prema vrsti građe i UDK skupini. Iz tog razloga posudba građe prema UDK uključuje i posudbu DVD-ova i A-CD-ova (skupina 7).

Poput drugih hrvatskih narodnih knjižnica, Gradska knjižnica Zadar od svog osnivača, ali i od Ministarstva kulture RH, do izlaska iz recesije ne može očekivati druga financiranja osim onog nabave knjižnične građe. Smanjenje sredstava za nabavu knjižnične građe, njihovo višemjesečno kašnjenje ili pak potpuni izostanak ozbiljan je problem, osobito za knjižnice koje nemaju vlastite prihode. Gradska knjižnica Zadar jednim se dijelom uspijeva financirati vlastitim sredstvima, premda se i ona smanjuju što je recesija duža. Pored smanjenja plaća djelatnika, mjesna samouprava mjesecima kasni s uplatama za nabavu građe, a sve češće plaćanje računa i održavanje zgrada prebacuje na teret Knjižnice. Upravo ove pojave karakteristične su za američke narodne knjižnice u razdoblju recesije.

Korištenje prostora Gradske knjižnice Zadar je multifunkcionalno. Za ovu temu bitni su besplatni programi za socijalno ugrožene kategorije korisnika. Zalaganje volontera u Gradskoj knjižnici Zadar pri programiranju nije srodno onome u SAD-u, jer volonteri ne zamjenjuju otpuštenoga stručnog knjižničara. Oni mogu biti pomoć knjižničaru, ali ne i njegova zamjena.⁴⁶ Rad s nezaposlenima, koji je trenutno i najvažnija karakteristika rada američkih narodnih knjižnica, nije jedan od programa Gradske knjižnice Zadar. Traženje novih radnih mjesta u hrvatskim narodnim knjižnicama pretpostavlja posve drugačije oblike traženja poslova, nego što je to trenutno u Hrvatskoj, pri čemu bi trebalo razmotriti jaču suradnju s Hrvatskim zavodom za zapošljavanje. U tome je Gradska knjižnica Zadar imala uspjeha još početkom 2000-tih. No, također bi bilo potrebno osmisliti vlastitu strategiju pomoći nezaposlenima.

U korištenju knjižničnih prostora Gradske knjižnice Zadar, najviše se ističe posudba knjiga. Posudba lektire i ispitne literature za studente predstavlja specifičnost hrvatskih narodnih knjižnica u odnosu na američke, pri čemu narodna knjižnica preuzima ulogu školskih i sveučilišnih odnosno fakultetskih knjižnica, a što je osobito jasno u slučaju zadarske i studentske populacije. Iz tih razloga u Gradskoj knjižnici Zadar vrlo je visoka posudba literature iz skupina 4 i 6. Visoka posudba beletristike ima više socioloških razloga. Dok američki knjižničari kao razlog povećane posudbe uglavnom navode bijeg nezaposlenih od stvarnosti, tome bismo mogli dodati i sljedeću pojavu, zajedničku hrvatskom i američkom društvu. Važan stup korisnika narodnih knjižnica predstavlja nekadašnja srednja klasa koja je u boljim vremenima

⁴⁶ O mogućnostima zalaganja volontera u narodnim knjižnicama u razdoblju recesije u: Balog, Antal. Poslovanje knjižnica u zadaći prikupljanja sredstava. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 53, 3/4(2010), 61-62 [citirano: 2011-07-11]. Dostupno i na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/102>

kupovala knjige i stvarala vlastite privatne biblioteke, uz korištenje postojećih knjižničnih fondova. Nestankom kupovne moći srednje klase dolazi do njenog “preseljenja” iz svijeta knjižara u narodne knjižnice. Srednjoj klasi pridružuju se siromašni i slabije obrazovani društveni slojevi, te ovim ekonomskim i društvenim niveliranjem spomenutih slojeva narodna knjižnica postaje “utočištem” najvećeg broja stanovništva.

6. Zaključak

Iz usporedbe analize američkoga narodnog knjižničarstva u cjelini i jedne izdvojene hrvatske knjižnice, moguće je vidjeti karakteristike zajedničke narodnom knjižničarstvu u razdoblju recesije. Jacques Attali za temeljno glagolsko vrijeme svoje knjige *Kratka povijest budućnosti* rabi futur kao mogućnost koja se može i ne mora ostvariti. S jedne strane, može postojati bojazan da recesija ne prijete samo stagnaciji knjižničnih sustava i poslovanja, nego i njihovom urušavanju. Iz sadašnje perspektive, hrvatsko narodno knjižničarstvo može se zadovoljiti preživljavanjem u pogledu financiranja, a time i zapošljavanjem novih djelatnika, izgradnji knjižničnih zgrada, poboljšanju infrastrukture te nabavi knjižnične građe. Najrazličitiji kulturni i odgojno obrazovni programi koji su do sada predstavljali veliko bogatstvo narodnih knjižničarstva – umjesto potrebom postaju luksuzom. S druge strane, hrvatske narodne knjižnice po broju korisnika i načinima korištenja knjižničnih zbirki daleko su od stagnacije. Narodno knjižničarstvo življe je nego ikada ranije, barem po trudu i radu narodnih knjižničara. Osim po brojnim društvenim, kulturnim, odgojno obrazovnim i drugim programima, koje knjižničari često financiraju neznatnim sredstvima, zalaganjem volontera ili pak oslanjanjem na vlastite djelatnike, posudba knjižnične građe pokazuje vitalnost knjižnica. Sudeći po punim knjižnicama i povećanoj posudbi knjižnične građe, recesija pokazuje i nove mogućnosti, pa i perspektive za narodne knjižnice.

Postavlja se pitanje bi li financijeri narodnih knjižnica (država i mjesna samouprava) mogli percipirati financijsko ulaganje u narodne knjižnice kao važan društveni zadatak koji može pomoći u nutarnjem premošćivanju ekonomske i duhovne krize. U trenutku suočenosti s blizinom državnog bankrota, bilo bi to teško očekivati. Ipak, uspjesi američkih narodnih knjižnica ukazuju na potrebu da država i mjesna samouprava obrate više pozornosti na ulogu koju narodne knjižnice mogu odigrati u smanjenju nezaposlenosti i poticanju regionalnog ekonomskog razvoja ne samo zbog besplatnog pristupa informacijama i kvalitetnoga profesionalnog osoblja, nego i zbog poreza koji se vraća

državi kroz otvorena radna mjesta i pokrenute tvrtke. Ako to nije moguće, bilo bi potrebno barem nominalno uočiti veliku društvenu vrijednost narodnih knjižnica i knjižničara, knjižnične građe, knjižničnih programa i projekata koji su često sazđani iz zanosa i altruizma. Kako zanos i altruizam ne mogu kupiti nove knjige, time ni narodna knjižnica ne može ispuniti temeljne smjernice svoga poslanja.

U predizborno vrijeme 2008., Barack Obama strastveno je zagovarao uvođenje interneta u sve narodne knjižnice. Ali novinar *The Boston Globea* postavlja lucidno pitanje: kako uvesti internet ako se zatvore fizička vrata knjižnice?⁴⁷ Predizborna obećanja i postizborna ostvarenja su poput dviju cesta koje idu usporedo, bez mogućnosti križanja.

LITERATURA

- Attali, Jacques. *Kratka povijest budućnosti*. Zagreb : Meandar media, 2008.
- Balog, Antal. Poslovanje knjižnica u zadaći prikupljanja sredstava. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 53, 3/4(2010), 42-65 [citirano: 2011-07-11]. Dostupno i na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/102>
- Bučević-Sanvincenti, Lorenka. 10. okrugli stol o slobodnom pristupu informacijama : utjecaj globalne ekonomske krize na knjižnice i slobodan pristup informacijama, Zagreb, 10. prosinca 2010. [citirano: 2011-06-28]. // *Novosti*, 50 (2010). Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/hkdnovosti/clanak/325>
- Carlton, Jim. Folks are flocking to the library, a cozy place to look for a job [citirano: 2011-01-18]. // *The Wall Street Journal* (15.01.2009.). Dostupno na: <http://online.wsj.com/article/SB123197709459483585.html>
- Dougherty, Conor. New library technologies dispense with librarians [citirano: 2011-06-21]. // *The Wall Street Journal* (25.10.2010). Dostupno na: <http://online.wsj.com/article/SB10001424052702304354104575568592236241242.html>
- Dragičević, Adolf. *Ekonomski leksikon*. Zagreb : Informator, 1991.
- Dragičević, Adolf; Dražen Dragičević. *Leksikon ekonomije i informatike*. Zagreb : Informator, 1999.
- Državni zavod za statistiku : statistički ljetopis Republike Hrvatske 2008. [citirano: 2011-04-28]. Dostupno na: <http://www.dzs.hr/>
- Državni zavod za statistiku : statistički ljetopis Republike Hrvatske 2010. [citirano: 2011-04-28]. Dostupno na: <http://www.dzs.hr/>

⁴⁷ Jackson, Derrick Z. Nav. dj.

The economic value of The Free Library in Philadelphia / Deborah Diamond i dr. Philadelphia : Fels Institute of Government, University of Pennsylvania : Fels Research and Consulting, October 2010. [citirano: 2011-06-28]. Dostupno na: http://www.freelibrary.org/about/Fels_Report.pdf

Gorman, Michael. Postojana knjižnica : tehnologija, tradicija i potraga za ravnotežom. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2006.

Gradska knjižnica Zadar : godišnje izvješće 2008 / urednik Helena Novak. Zadar : Gradska knjižnica Zadar, 2009. Dostupno i na: http://www.gkzd.hr/pdf/dokumenti/izvjesce_2008.pdf [citirano 2010-09-15]

Gradska knjižnica Zadar 2009 : godišnje izvješće / urednik Helena Novak. Zadar : Gradska knjižnica Zadar, 2010. Dostupno i na: http://www.gkzd.hr/pdf/dokumenti/izvjesce_2009.pdf [citirano 2010-09-15]

Gradska knjižnica Zadar 2010 : godišnje izvješće / urednik Mladen Masar. Zadar : Gradska knjižnica Zadar, 2011. Dostupno i na: http://www.gkzd.hr/pdf/dokumenti/izvjesce_2010.pdf [citirano: 2011-04-28].

Hall, Brian. A CILIP statement on the position of the Public Library Service in England : prepared by the Community Libraries Panel of CILIP on Save Our Libraries Days, 5 February 2011. [citirano: 2011-04-28]. Dostupno na: http://www.cilip.org.uk/get-involved/advocacy/public-libraries/Documents/cilip-statement-revd-0211%20_2_.pdf

Harris, John. Our libraries are at risk – just when we need them most [citirano: 2011-04-28]. // Guardian (02.08.2010). Dostupno na: <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2009/apr/02/libraries-closures-recession>

Hedges, Chris. Carstvo opsjena : kraj pismenosti i trijumf spektakla. Zagreb : Algoritam, 2011.

Hoffert, Barbara. Feeling the pinch [citirano: 2011-04-28]. // Library Journal (15.02.2010.). Dostupno na: <http://www.libraryjournal.com/lj/communitymanaging-libraries/853652-273/story.csp>

Hoffert, Barbara. LJ's book buying survey 2011 : uphill battle [citirano: 2011-06-21]. // Library Journal (15.02.2011). Dostupno na: http://www.libraryjournal.com/lj/home/888879-264/ljs_book_buying_survey_2011.html.csp

Hrvatski zavod za zapošljavanje. Registrirana nezaposlenost i zapošljavanje u ožujku 2011. [citirano 2011-04-28]. Dostupno na: http://www.hzz.hr/docslike/Nezaposlenost-Analiza_ozujak_2011.pdf:

Hughes, Sandra. In recession, libraries are booming : public libraries are rising in popularity – but funding is rapidly declining [citirano: 2011-04-28]. // CBS Evening News. (02.02.2009.). Dostupno na: <http://www.cbsnews.com/stories/2009/02/02/eveningnews/main4770599.shtml>

Jackson, Derrick Z. The library – a recession sanctuary [citirano: 2011-04-28]. // The Boston Globe. (03.01.2009.). Dostupno na: http://www.boston.com/bostonglobe/editorial_opinion/oped/articles/2009/01/03/the_library__a_recession_sanctuary/

Kelley, Michael. LJ's 2010 Budget Survey : Bottoming out? [citirano: 2011-04-28] // *Library Journal* (15.01.2011.). Dostupno na: http://www.libraryjournal.com/lj/communityfunding/888434-268/ljs_2010_budget_survey_bottoming.html.csp

Kindleberger, Charles P.; Robert Z. Aliber. Najveće svjetske financijske krize : manije, panike i slomovi. Peto izdanje. Zagreb : Poslovni dnevnik : Masmedia, 2006.

Masar, Mladen. Gradska knjižnica Zadar : 1949. – 2009. Zadar : Gradska knjižnica Zadar, 2009.

Masar, Mladen, Nada Radman. Perpetuum u Gradskoj knjižnici Zadar – središtu zajednice, rkp., str. 1-15.

Novak, Helena. Anketno istraživanje *Zadovoljstvo korisnika Gradske knjižnice Zadar*: // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 53, 3/4(2010), 140-157 [citirano: 2011-07-04]. Dostupno i na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/102>

Novak, H. Die Zukunft gestalten : Chance Bibliothek [citirano: 2011-04-28]. // *Novosti* 48(2010). Dostupno na: www.hkdrustvo.hr/hkdnovosti/clanak/265

Österreich liest [citirano 2011-04-28]. Dostupno na: <http://www.oesterreichliest.at/>

Pullman, Philip. Leave the libraries alone. You don't understand their value [citirano: 2011-04-28]. Dostupno na: <http://falseeconomy.org.uk/blog/save-oxfordshire-libraries-speech-philip-pullman>

Scandinavian Public Library Quarterly [citirano: 2011-04-28]. Dostupno na: <http://www.splq.info>

The State of America's libraries : a report from the American Library Association : recession drives more Americans to libraries in search for employment resources, but funding lags demand [citirano: 2011-04-28]. ALA, april 2010. Dostupno na: http://www.ala.org/ala/newspresscenter/mediapresscenter/americaslibraries/ALA_Report_2010-ATI001-NEW1.pdf

The State of America's libraries : a report from the American Library Association : taxpayers trust libraries, jobseekers, entrepreneurs turn to libraries, 65% of public visited libraries [citirano: 2011-06-28]. // *American Libraries*, special issue, 2011. Dostupno na: http://www.ala.org/ala/newspresscenter/mediapresscenter/americaslibraries2011/state_of_americas_libraries_report_2011.pdf

Treffpunkt Bibliothek – Herzlich willkommen [citirano: 2011-04-28]. Dostupno na: <http://www.treffpunkt-bibliothek.de/>

Welsch, Pamela. Save our libraries [citirano: 2011-04-28]. // *The Guardian* (11.02.2009.). Dostupno na: <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2009/feb/10/wirral-council-library-closure>

Zandi, Mark. Financijski šok : globalna panika i vladina sanacija – kako smo dospjeli ovamo i što moramo učiniti da bismo popravili stvar. Zagreb : Mate, 2010.